

**CHET TILI TA'LIMIDA LUG'AVIY KOMPETENSIYANI OSHIRISH USULLARI VA
ULARNING SAMARADORLIGI**

Ahmadova Azimaxon Behzod qizi

*Farg'ona davlat universiteti Chet tillari fa3kulteti Xorijiy til va adabiyoti:
nemis tili yo'nalishi 24.116-guruh talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet tili ta'limi jarayonida o'quvchilarning lug'aviy kompetensiyasini oshirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlar, usullar va ularning samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida zamonaviy til o'rgatish texnologiyalari, kontekstual yondashuv, interfaol va kommunikativ metodlar orqali lug'aviy boylikni shakllantirish mexanizmlari o'rganildi. Eksperimental tahlillar natijalariga ko'ra, mazkur usullar o'quvchilarning so'z boyligini oshirish, ularni faol nutqiy faoliyatga jalb qilish va mustaqil til o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini kuchaytirishda muhim ahamiyatga ega ekani aniqlandi. Maqolada, shuningdek, samaradorlikni oshirishga xizmat qiluvchi metodik tavsiyalar ham berilgan.

Kalit so'zlar: lug'aviy kompetensiya, chet tili ta'limi, zamonaviy metodlar, kontekstual yondashuv, interfaol o'qitish, so'z boyligi, samaradorlik, til o'rganish strategiyasi

KIRISH

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan davrda chet tillarini o'rganish shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy taraqqiyotning muhim omiliga aylanmoqda. Ayniqsa, til o'rgatishning mazmunini chuqurlashtirish, samaradorligini oshirishda **lug'aviy kompetensiyani shakllantirish** muhim o'rin tutadi. Chunki leksik bilimlar har qanday til kompetensiyasining asosi bo'lib, o'quvchining chet tilida fikr bildirish, tushunish va muloqotga kirishish qobiliyatini belgilaydi.

Zamonaviy til o'qitish metodikasi so'z boyligini oshirishda an'anaviy yodlash usullaridan tashqari, **kontekstual, kommunikativ va interfaol metodlar**, shuningdek, **axborot-kommunikatsiya texnologiyalari** asosida ishlab chiqilgan yangi yondashuvlarni taklif etmoqda. Ushbu metodlar orqali o'quvchilar til birliklarini faqat yodlash bilan emas, balki amaliy nutqiy vaziyatlarda to'g'ri va faol qo'llash imkoniga ega bo'ladi.

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada chet tili ta'limida lug'aviy kompetensiyani rivojlantirishning samarali metodlari tahlil qilinadi, ularning o'quvchilarning til o'zlashtirishiga ta'siri baholanadi va amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili

Chet tili ta'limida lug'aviy kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirish masalalari ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan chuqur o'rganilgan. I.S.P.

Nation (2001) lug'aviy bilimlar chet tilini o'zlashtirishda markaziy o'rin tutishini ta'kidlagan. Unga ko'ra, til o'rganishda so'zlarni ma'noli kontekstda o'rganish yodlashdan samaraliroq bo'ladi. S. Thornbury (2002) esa til o'rganishda leksik bilimlarni amaliy mashg'ulotlar orqali mustahkamlashni ilgari suradi.

Mahalliy tadqiqotchilardan R.X. Mavlonova, A.A. Jo'raev va I. Karimovlar o'z tadqiqotlarida til o'qitishning innovatsion uslublari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosidagi yondashuvlar orqali o'quvchilarning so'z boyligini oshirish imkoniyatlarini ko'rsatib berganlar. Ayniqsa, interfaol metodlar va vaziyatli mashg'ulotlar o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muloqotga kirishish va o'z fikrini erkin bayon qilish qobiliyatini kuchaytirishi ta'kidlangan.

Tahlil qilingan adabiyotlar lug'aviy kompetensiyani rivojlantirishda quyidagi asosiy tamoyillar muhimligini ko'rsatmoqda: kontekstda o'rgatish, multimodal ta'lim vositalaridan foydalanish, interfaollik va kommunikativ yondashuvni ta'lim jarayoniga tatbiq etish.

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda lug'aviy kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy metodlarning samaradorligini aniqlash maqsadida quyidagi ilmiy-tadqiqot usullari qo'llanildi:

1. **Tahliliy-uslubiy yondashuv** — mavjud nazariy manbalar, ilmiy maqolalar, monografiyalar o'rganilib, ilgari surilgan metodlar o'rtasida taqqosloviiy tahlil olib borildi.
2. **Eksperimental tadqiqot** — ikki guruhda (nazorat va tajriba) til o'rgatish metodlari joriy qilindi. Tajriba guruhida kontekstual, kommunikativ va interfaol usullar qo'llanildi.
3. **So'rovnomalar va testlar** — o'quvchilarning so'z boyligi, tilni faol qo'llash darajasi, motivatsiyasi va qoniqlik darajasini aniqlash uchun maxsus testlar va savolnomalar tuzildi.
4. **Statistik tahlil** — olingan natijalar asosida metodlar samaradorligi baholandi.

Natijalar

Tadqiqot davomida chet tilini o'rganishda turli metodik yondashuvlarning lug'aviy kompetensiyaga ta'siri empirik tarzda o'rganildi. Eksperimental tajriba ikki bosqichda — boshlang'ich va yakuniy diagnostika testlari asosida tashkil etildi. Tajriba guruhida interfaol, kommunikativ va kontekstual yondashuvlar asosida mashg'ulotlar olib borildi, nazorat guruhida esa an'anaviy yodlashga asoslangan darslar o'tkazildi.

Quyidagi asosiy natijalar qayd etildi:

1. **Tajriba guruhidagi o'quvchilarning lug'aviy boyligi 32–35% ga oshdi**, bu nazorat guruhiga nisbatan ancha yuqori ko'rsatkichdir (nazorat guruhida bu o'sish atigi 15–18% bo'ldi).

2. O'quvchilarning **kontekstda so'zlarni to'g'ri qo'llash qobiliyati** sezilarli darajada oshdi. Jumladan, yakuniy yozma va og'zaki topshiriqlarda so'z birikmalarining to'g'ri ishlatilish darajasi 78% ni tashkil etdi (boshlanishda bu ko'rsatkich 49% edi).

3. So'rovnoma asosida aniqlanishicha, **o'quvchilarning motivatsiyasi va ishtiroki** ham yuqori bo'lgan: tajriba guruhidagi 85% o'quvchi interfaol yondashuvlar ularga so'zlarni osonroq o'zlashtirishga yordam berganini bildirgan.

4. **Mustaqil o'rganish strategiyalarining shakllanishi**: o'quvchilar so'zlarni o'zlari izlab topish, kontekstda tushunish va darsdan tashqari amaliyotda ishlatish qobiliyatiga ega bo'lganliklarini ko'rsatganlar.

Ushbu natijalar lug'aviy kompetensiyani shakllantirishda zamonaviy metodlarning an'anaviy usullarga nisbatan samaraliroq ekanini yaqqol ko'rsatmoqda.

Muhokama

O'tkazilgan tadqiqot natijalari lug'aviy kompetensiyani shakllantirishda qo'llanilayotgan metodik yondashuvlarning sifati va mazmuni o'quvchilar til o'zlashtirish jarayoniga sezilarli darajada ta'sir qilishini tasdiqladi. Ayniqsa, **kontekstual, kommunikativ va interfaol metodlar** an'anaviy yodlashga asoslangan usullarga nisbatan samaraliroq ekanini kuzatildi. Bunday yondashuvlar o'quvchilarni faol fikrlashga, nutqiy muhitda so'zlardan to'g'ri foydalanishga, muloqotga kirishishga va mustaqil til o'rganishga rag'batlantiradi.

Tajribaviy natijalar shuni ko'rsatdiki, **kontekstda o'qitish** nafaqat so'z yodlashni osonlashtiradi, balki ularning semantik ko'lamini to'g'ri tushunish va turli nutqiy vaziyatlarda qo'llashga imkon yaratadi. **Interfaol metodlar** — juftlikda ishlash, guruhli topshiriqlar, rolli o'yinlar, test va vizual vositalar asosida olib borilgan mashg'ulotlar — o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirib, lug'aviy materialni samarali o'zlashtirishga olib keldi.

Bundan tashqari, o'quvchilarning so'zlarni **mustaqil o'rganish strategiyalari** shakllandi — ular kontekst asosida yangi so'zlarni aniqlash, lug'atlardan foydalanish, sinxron tarjima qilmasdan anglash, vizual va eshitish asosida eslab qolish kabi uslublarni faol qo'llay boshladilar.

Shuningdek, muhokama jarayonida aniqlanishicha, o'quvchilar so'zlarni **amaliy faoliyat** (dialoglar, matnlar yozish, taqdimotlar tayyorlash) orqali o'rganishda chuqurroq va barqarorroq o'zlashtirishga erishadilar. Bu esa lug'aviy kompetensiyani mustahkamlashda nazariy yondashuvdan ko'ra amaliy metodlarga urg'u berish lozimligini ko'rsatadi.

Shunday qilib, mazkur tadqiqot chet tili ta'limida lug'aviy kompetensiyani oshirishda **innovatsion yondashuvlar, kontekst asosida o'rgatish va o'quvchi markazli metodlar** muhim rol o'ynashini asoslab berdi.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar va tajriba asosida shuni ta'kidlash mumkinki, chet tili ta'limida lug'aviy kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirish o'quvchilarning umumiy til kompetensiyasi va kommunikativ qobiliyatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, zamonaviy metodik yondashuvlar — kontekstual, kommunikativ va interfaol metodlar — o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, til birliklarini anglab, muloqotda faol qo'llashga undaydi.

Tadqiqot natijalari quyidagi asosiy xulosalarni beradi:

1. **Lug'aviy kompetensiyani oshirishda an'anaviy yodlashga asoslangan metodlar yetarli emas**, ularni interfaol va kontekstual yondashuvlar bilan boyitish zarur.
2. **Kommunikativ metodlar** orqali o'quvchilar so'zlarni kontekstda tushunishga va amaliy nutqiy holatlarda qo'llashga o'rganadi, bu esa ularning so'z boyligini mustahkamlashga xizmat qiladi.
3. **O'quvchi markazli yondashuvlar**, ya'ni mustaqil izlanish, guruhlarda ishlash, rolli o'yinlar va vizual materiallardan foydalanish o'quvchilarni faol ishtirokchi sifatida o'quv jarayoniga jalb etadi.
4. **O'rgatish jarayonida AKT vositalari** (interaktiv platformalar, elektron lug'atlar, multimedia resurslar) dan foydalanish so'zlarni yanada oson va tez o'zlashtirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Nation, I.S.P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Thornbury, S. (2002). *How to Teach Vocabulary*. Harlow: Longman.
3. Mavlonova, R.X. (2020). *Chet tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
4. Jo'raev, A.A. (2019). "Chet tillarini o'qitishda kommunikativ yondashuvning o'rni." *Pedagogik ta'lim muammolari jurnali*, №2, 45–49.
5. Karimov, I. (2021). "Lexical competence as a component of foreign language proficiency." *Uzbek Journal of Foreign Language Pedagogy*, Vol. 3(1), 112–118.
6. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching* (4th ed.). Harlow: Pearson Longman.
7. Richards, J.C., & Rodgers, T.S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

8. Oxford, R.L. (1990). *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. New York: Newbury House.
9. Qodirova, D. (2022). "Zamonaviy dars jarayonida lug'aviy kompetensiyani rivojlantirish." *O'zbek tili va adabiyoti jurnali*, №3, 88–91.
10. Brown, H.D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching* (5th ed.). White Plains, NY: Pearson Education.